

TRADIȚIONAL ȘI ACTUAL ÎN OBICEIURILE DE IARNĂ DIN CAJVANA, JUDEȚUL SUCEAVA

PĂRĂSCUȚA-MINODORA CONSTANTINESCU (DRANCA)*
Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
E-mail: minodora_dranca@yahoo.com

Tradition and Actuality of the Winter Customs in Cajvana, Suceava County

(Abstract)**

This article presents the customs and traditions of the winter holidays in Cajvana, with references to the transformations that have occurred in the last 50 years, the disappearance of some customs, the renewal of others, and the identification of the causes that have produced these changes. The winter holidays encompass most of the traditions and customs specific to the three major holidays: Christmas, New Year, and Epiphany. The article aims to structure the New Year's traditions and customs in Cajvana into three branches: the popular theater of the “outlaws”; the popular religious theater, which includes the religious drama “Irozii”, and the popular masked theater, which encompasses the customs of “Mascații”, “Jocul Caprei”, and “Căiuții”. The article also presents magical practices/rituals for predicting fate, weather or crops, prosperity, and health specific to this period, which was the richest in this regard. This material is based on data obtained from practitioners or knowledgeable individuals of the customs in the locality of Cajvana, Suceava County.

Keywords: Cajvana, traditions, Christmas, New Year, Epiphany, Christmas carols, masked people.

(Rezumat)

Articolul de față prezintă obiceiurile și tradițiile din cadrul sărbătorilor de iarnă din Cajvana, cu referiri la transformările care s-au produs în ultimii 50 de ani, dispariția unor obiceiuri, înnoirea altora, dar și identificarea cauzelor care au produs aceste modificări. Sărbătorile de iarnă cuprind cele mai multe tradiții și obiceiuri specifice celor trei mari sărbători Crăciunul, Anul Nou și Boboteaza. Acest material își propune să structureze tradițiile și obiceiurile de Anul Nou din Cajvana pe trei ramuri: teatrul popular haiducesc, care cuprinde bandele de haiduci; teatrul popular religios, ce cuprinde drama religioasă „Irozii” și teatrul popular cu măști, care încadrează obiceiurile „Mascații”, „Jocul Caprei” și „Căiuții”. Articolul prezintă și practici/ritualuri magice de precizie a ursitului, a vremii sau a recoltelor, de prosperitate și sănătate specifice acestei perioade, fiind cea mai bogată

* Doctorand, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava.

** Traducere: Părăscuța-Minodora Constantinescu (Dranca).

din acest punct de vedere. Materialul se bazează pe date obținute de la persoane practice sau cunoscătoare ale obiceiurilor din localitatea Cajvana, județul Suceava.

Cuvinte-cheie: Cajvana, tradiții, Crăciun, Anul Nou, Bobotează, colinde, urături, mascați.

Lucrarea de față configurează unicitatea unui spațiu, ales în mod special pentru cercetare, localitatea Cajvana, județul Suceava, localitate unde ne desfășurăm activitatea didactică de mai bine de 16 ani. Păstrarea obiceiurilor și a tradițiilor străvechi până în zilele noastre conferă acestui areal particularitate etnografică și culturală. Cercetarea din acest areal al Bucovinei presupune construirea unor relații de legătură între fenomenele tradiționale și cele ale manifestărilor societății contemporane. Sărbătorile de iarnă au rămas în perioada actuală „momente sacre, cu aceeași importanță creștină ca și în cea tradițională”¹, momente cu trăiri spirituale intense.

Din cercetările realizate asupra fenomenelor culturii tradiționale contemporane se constată că faptele de cultură tradițională reprezintă „acte de comunicare”² între oameni, iar oamenii au nevoie de permanentă comunicare. Omul tradițional își exprimă nevoia de a conserva și a transmite moștenirile folclorice generațiilor următoare, iar omului modern îi revine datoria de a nu desprinde prezentul de trecut, ci de a reactualiza tradiția. Se constată o tendință de contemporaneizare a tradițiilor și o dinamică a obiceiurilor.

În comunitatea căjvăneană actuală fiecare anotimp este însoțit de ritualuri privind prosperitatea, fertilitatea sau prezicerea vremii, constituind un real calendar popular. Aceste obiceiuri implică întreaga comunitate creștin-ortodoxă. Obiceiurile de iarnă ocupă primul loc, fiind cel mai bine păstrate și supraviețuind în diverse variante până în zilele noastre. La căjvăneni, la fel ca la toți românii, sărbătorile de iarnă au loc între 24 decembrie și 7 ianuarie și culminează cu zilele Crăciunului, Anului Nou și Bobotezei, cu ajunurile acestora. Particularitatea semnificativă a acestor sărbători o constituie repertoriul lor deosebit de bogat de datini și credințe „în realizări artistice literare, muzicale, coregrafice, mimice și dramatice”³. Datinile și obiceiurile sunt practici rituale păstrate din cele mai străvechi timpuri, consacrate prin tradiție, definitorii pentru o comunitate mai restrânsă sau pentru un popor. Tradițiile și obiceiurile populare ale neamului românesc au, de obicei, aceeași structură pe întreg teritoriul țării noastre, însă fiecare zonă se individualizează prin propriile expresii, costumații și versuri diferite. O bună parte dintre obiceiurile românești sunt însușite din cultura traco-dacă, iar pe altele le-am moștenit de la romani. Există și ritualuri împrumutate de la naționalitățile cu care am luat contact sau de la popoarele cu care ne-am intersectat în diferite perioade istorice. Și biserica a contribuit într-o oarecare măsură la introducerea unor practici rituale sau la schimbarea sensului și a formelor obiceiurilor vechi.

¹ Nicolae Cojocaru, *Istoria tradițiilor și obiceiurilor la români*, București, Editura Etnologică, 2012, p. 28.

² Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, Editura Univers, 1999, p. 14.

³ N. Jula, V. Mănăstireanu, *Tradiții și obiceiuri românești – Anul Nou în Moldova și Bucovina*, București, Editura pentru Literatură, 1968, p. 5.

Colindele, urările de prosperitate și recoltă bogată cu clopoțelul și cu buhaiul, urările cu semănatul, teatrul popular cu măști, teatrul popular religios și teatrul popular cu tematică haiducească sunt manifestări folclorice din Cajvana care fac din sărbătorile de iarnă „una din cele mai inedite și originale manifestări spirituale”⁴. În Cajvana, ca și în restul Bucovinei, repertoriul Crăciunului este ne semnificativ comparativ cu abundența manifestărilor din cadrul Anului Nou. Față de restul zonelor țării, Bucovina deține cele mai numeroase și variate manifestări folclorice de Anul Nou. Transmise de-a lungul timpului, pe cale orală, obiceiurile legate de sărbătorile de iarnă se află într-o continuă înnoire și adaptare la societatea contemporană, atât ca modalitate de exprimare artistică, cât și în ceea ce privește funcțiile pe care le îndeplinesc, antrenând întreaga comunitate. Rapiditatea cu care evoluează societatea, emigrarea și remigrarea, impun o cercetare mai amănunțită a folclorului. Dacă în primii ani ai secolului al XXI-lea am asistat la pierderi majore în ceea ce privește folclorul românesc, folclorul bucovinean, iată că în ultimii ani se constată o revenire a atenției asupra acestui aspect. Portul popular a revenit în forță, astfel că la slujba de duminică, la nunțile și cumetriile organizate la Cajvana, costumul popular este ținută obligatorie pe timp de zi, multe femei dezvoltând afaceri locale din cusutul cu mărgelile, țesutul catrințelor (prijitorilor, cum se numesc la Cajvana) sau a brâielor și bundițelor.

La Cajvana, un procent semnificativ de creștin-ortodocși ține postul Crăciunului cu mare seriozitate, comparativ cu localitățile învecinate. În acest interval de timp sunt sărbătorite și ținute cu sfințenie două zile de mare însemnătate, Sfântul Apostol Andrei, considerat ocrotitorul României, zi declarată liberă în *Codul Muncii* din 2012 și Sfântul Nicolae, ocrotitor al copiilor și săracilor. În credințele populare ale românilor se crede că „în noaptea de către Sfântul Andrei, 30 noiembrie, ies sau umblă strigoii”⁵ și moroii. Strigoii și strigoaicele reprezintă „duhuri de bărbați sau femei moarte, cari în această noapte se întruchipează aieveja și ies din mormânturi”⁶, duhuri care nu și-au găsit odihna din diverse motive, fie s-au sinucis, fie au făcut multe rele, au comis crime în timpul vieții, fie sunt persoane muribunde, care s-au stins fără lumânare, dar pot fi și oameni vii care s-au născut cu coadă și care în noaptea Sfântului Andrei „își părăsesc culcușurile lor”⁷ și bănuie fără știință. Moroi sunt considerate duhurile copiilor care au decedat fără a fi botezați și care nu își găsesc liniștea și somnul de veci. De altfel, în Cajvana există o zonă care se numește „Drăcărie”, deoarece acolo credeau căjvănenii bătrâni că ies noaptea dracii dintr-o fântână foarte adâncă, în special în noaptea de „Sfântul Andrii”. Pentru a se proteja de spiritele făcătoare de rău, oamenii strângeau cociorvele (instrument cu care se scot tăvile cu pâine din cuptor), deoarece se credea că vin să se bată cu ele. De asemenea, se mai folosea usturoiul ca mijloc de protecție magică, cu care se ungeau crucile geamurilor, ușa și hornul locuinței sau ușa adăpostului animalelor, adică locurile pe unde ar putea

⁴ *Ibidem*.

⁵ Tudor Pamfile, *Sărbătorile la români*, București, Editura Saeculum I.O., 1997, p. 219.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

privi sau pătrunde duhurile rele. Se crede despre strigoi că pot lua mana laptelui animalelor. În urmă cu zeci de ani, fetele necăsătorite obișnuiau să desfășoare ritualuri de aflare a ursitului în această noapte considerată prielnică pentru astfel de practici. La miezul nopții fetele mergeau la gardul grădinii și puneau mâna la întâmplare, pe achipuie, pe un par pe care îl legau cu o panglică, numită cârpă, cu care își împleteau părul. A doua zi de dimineață se întorceau pentru a vedea cum arată parul ales și în funcție de aspectul acestuia puteau întui trăsăturile ursitului. Tot în această noapte, domnișoarele aprindeau lumânarea din noaptea de înviere și mergeau la fântână, unde scoteau o găleată de apă și la lumina flăcării priveau în luciul apei pentru a vedea ursitul. Altele, fără a vorbi cu nimeni, beau apă neînceptă înainte de a se culca, cu speranța că acest lucru va face să îl viseze pe viitorul partener.

Sărbătoarea Sfântului Nicolae este una de mare însemnătate pentru creștin-ortodocși. Obiceiul punerii cadourilor în ghetuțe însă este relativ nou. Persoanele în etate intervievate au declarat că în copilăria acestora, în urmă cu peste 80 de ani, nu exista acest obicei (Moroșan Floarea, 86 de ani). Mai recent, cu vreo cinci decenii în urmă, se practica sporadic acest obicei al cadourilor oferite de Moș Nicolae, aceste daruri constând în fructe, mere, pere, nuci, mai apoi banane sau portocale (cine își permitea) sau dulciuri (în familiile mai înstărite). Pentru a marca noaptea Sfântului Nicolai, în familiile mai nevoiașe se recurgea la oferirea unei nuieleușe, deoarece acest lucru nu implica costuri bănești, care pentru familiile numeroase din acele timpuri reprezenta o cheltuială. De altfel, și astăzi la Cajvana familiile sunt numeroase, cu mulți copii. Nuieleușa avea rostul de a transmite că trebuie să fie mai cuminiți pentru a primi dulciuri. În perioada actuală, Moș Nicolae aduce foarte multe daruri, concurează chiar cu Moș Crăciun, cadourile nu se mai limitează doar la fructe și dulciuri, ci conțin și articole vestimentare sau jucării, copiii pregătind nu doar o singură pereche de ghete, cum se proceda în mod tradițional, ci toate încălțările pe care le au, și asta se întâmplă deoarece majoritatea copiilor căjvăneni din ziua de azi au situație materială foarte bună și beneficiază de mai multe perechi de încălțăminte. Nuieleușa actuală este frumos împodobită și este oferită mai mult pentru amuzament, ca o completare, pe lângă cadouri. Se poate observa, chiar și prin canalele de socializare, că Moș Nicolae vine mai repede, vine de cu seară, ceea ce nu se întâmpla până acum; întotdeauna acesta venea după ce copiii îl pândeau pe la ferestre până adormeau.

Această perioadă este una de mare importanță pentru comunitate, perioadă ce culminează în ziua Ajunului, când preoții finalizează sfințirea caselor enoriașilor. Dacă în urmă cu 20–30 de ani, preotul era însoțit de un grup de copii care strigau în cor „Chiraleisa!”, anunțând locuitorii că se apropie, trebuie specificat faptul că astăzi acest obicei este complet dispărut din Cajvana, spre deosebire de satele învecinate, unde încă se mai practică, atât în ajunul Crăciunului, cât și al Bobotezei. O înnoire majoră se poate observa în ritualul punerii mesei la venirea preotului cu icoana pentru a binecuvânta locuința, locuitorii și bucatele. Dacă în trecut masa era oarecum sărăcăcioasă, formată dintr-un colac rotund împletit, grâu fiert, sarmale și prune uscate, astăzi exodul căjvănenilor în țările din Europa și nu

numai și-a pus amprenta asupra bucatelor preparate pentru Ajun și pentru masa de sărbători. Aceste sărbători sunt prilej de revenire acasă a celor plecați în străinătate, procentul acestora fiind unul semnificativ, aproape 50% din populația localității.

Postul complet este motivul pentru care unii localnici aleg să amâne sacrificarea porcului după Crăciun, pentru a nu se înfrupta, iar cei care îl sacrifică conform tradiției de Sfântul Ignatie, nu gustă din bucate până în ziua sărbătorii. Desigur că există și un procent care nu respectă postul întru totul. Conform răspunsurilor celor chestionați, unele persoane folosesc tot paiele pentru pârjolitul porcului, deoarece gustul este mai bun și carnea este mai fragedă, iar slănina o păstrează învelită în hârtie, într-o sobă nefolosită, acolo având răcoarea și temperatura necesare păstrării în bune condiții timp îndelungat. La ritualul sacrificării porcului este necesar, din motive lesne de înțeles, și sprijinul vecinilor, aceștia fiind primii poftiți la „pomana porcului”, care se prepară în timpul tranșării animalului și a pregătirii preparatelor. Porcul se sacrifică în zorii zilei, la răsăritul soarelui, iar femeia are un rol important, acela de a colecta într-un vas sângele care se scurge în urma înjunghierii animalului, acesta având valoare semnificativă – „sângele reprezintă forța și fertilitatea”⁸. Sângele colectat se folosește, mai rar, la prepararea caltaboșului cu sânge încheșat, numit sângerete. Evoluția tehnologiei, confortul, lipsa timpului au determinat recurgerea la măcelari locali, care fie vin la domiciliu să prepare porcul, fie au înființat miniabatoare. Acești măcelari au o cerere foarte mare, fiind necesare programări încă din timpul verii pentru a găsi un loc disponibil. De altfel și preparatele au evoluat foarte mult, astăzi nu găsim doar cârnați, chișcă și tobă în meniul de Crăciun, ci și cabanoși, rulade și chiar salam, iar cei care au muncit în Italia în măcelării fac preparate specifice italiene, atât pentru consumul propriu, cât și pentru a face comerț cu acestea.

Seara Ajunului de Crăciun este „timpul cel mai întrebuițat pentru umblarea cu colindatul”⁹. Spre deosebire de alte zone, în Cajvana datina colindatului de Crăciun se întâlnește sub forma colindatului la fereastră, acesta având specific religios sau agrar. În această zonă termenul de „colindă” se întrebuițează doar pentru actele de folclor practicate de Crăciun. Vom utiliza termenul de „colindă” numai acolo unde fenomenele actului ritualic îndeplinesc exigențele impuse.

Cetele de colindători se clasifică în funcție de vârstă. La Cajvana, din punctul de vedere al exercitării acestui obicei, se pot delimita: colindatul exercitat de copii (băieți și fete), colindatul exercitat de flăcăi (interpreții de bază) și colindatul practicat de căsătoriți. Cetele de colindători flăcăi sunt alcătuite doar din persoane de sex masculin, fetele având datoria de a avea „grija de a-i primi și a-i dăruii cât mai frumos”¹⁰ pe flăcăi, care felicită gazdele cu ocazia sărbătorilor. Colindătorii sunt tratați în mod deosebit, aceștia fiind serviți cu prăjituri, cozonac, băuturi răcoritoare și spirtoase, vinuri aduse din Italia, cei mai mulți căjvăneni fiind plecați

⁸ Mircea Eliade, *Sacral și profanul*, București, Editura Humanitas, 2017, p. 57.

⁹ S. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994, p. 10.

¹⁰ Nicolae Băieșu, *Obiceiurile și folclorul sărbătorilor de iarnă*, partea I, Chișinău, Tipografia Centrală, 2014, p. 27.

acolo la muncă, iar după miezul nopții sunt poftiți chiar și la masă. Specificul bucatelor așezate pe masa de sărbători depășește cu mult tradiționalul, influențele culinare europene ajungând aproape în fiecare casă, de la aperitive, ciorbe, fripturi și mai ales deserturi. Tinerii satului colindă în forță până în zorii zilei, iar a doua zi o iau de la capăt. La căjvăneni colindatul se practică doar în ajunul și în serile de Crăciun, spre deosebire de alte localități învecinate, ca Bălăceana, Comănești, unde se mai practică și colindatul în ajunul Bobotezei. Este clar că între toate tipurile de colindat întâlnim asemănări, dar cele mai apropiate de practica ritualică sunt cele exercitate de copii și flăcăi, care acționează în timpul sărbătorilor de iarnă. Pe înserat se organizează cetele de colindători de până în 14 ani, care vestesc din casă în casă nașterea Domnului Iisus Hristos, așteptând răsplată în dulciuri și bani. Persoanele în etate intervievate ne relatează că în perioada tinereții lor, cu mai bine de 50 de ani în urmă, răsplata consta în colăcei, nuci și mere și din acest motiv grupul de colindători trebuia să fie însoțit și de adulți, aceștia având rolul de a veghea la siguranța copiilor, dar și de a transporta colăceii, care ulterior erau înșirați pe o ață la uscat, apoi erau împropățați la abur și consumați până se terminau. De la rudele apropiate, mai ales de la nașii de botez, se primea un colac mai mare și mai frumos împletit și chiar bani, dacă aceștia erau mai înstăriți. Astăzi grupurile de colindători sunt răsplătite în bani, dulciurile fiind oferite în mod simbolic, înlocuind fructele de altă dată. Tinerii de peste 14 ani se organizează din timp în cete și fac repetiții la unul dintre membrii grupului, considerat liderul cetei. La finalul pregătirilor hotărăsc un traseu care include casele pe la care își propun să colinde și tinerele fete care sunt de interes pentru grupul lor social. Bineînțeles că în acest traseu sunt incluse și oficialitățile localității – primar, viceprimar, directorul școlii, profesori, medicul, preotul, prin acest act tinerii pătrunzând în rândul oamenilor de seamă ai comunității. Colindul căsătoriților, al adulților se practică în seara de Crăciun, niciodată în ajun. Aceștia colindă pe la casele rudelor și ale prietenilor, iar de cele mai multe ori se „iau în cârdășie”, formând cete din ce în ce mai mari.

Colindele se disting prin câteva trăsături. Acestea „vestesc venirea și deșteaptă gazda, salută pe ai casei”¹¹, cer permisiunea de a deschide ușa și apoi colindătorii își prestează momentul, pentru a se asigura de o bună primire din partea gazdelor. Trebuie specificat faptul că până în urmă cu 30–40 de ani se practica obiceiul descolindatului, în cazul în care nu li se deschidea ușa sau nu erau tratați cum se cuvine de către gazde. Cel mai adesea descolindatul consta în distrugerea unor obiecte din curte sau scoaterea porților din stâlpi și aruncarea lor undeva departe de locuință, acțiuni însoțite de urături negative și de blesteme care să aducă ghinionul asupra familiei care nu a deschis ușa casei. Informațiile culese demonstrează o evoluție a societății, a educației care au condus la renunțarea practicării descolindatului, care presupunea producerea unor pagube materiale și financiare.

Repertoriul colindatului pe la casele oamenilor include aproape exclusiv colinde tradiționale. Rar se întâmplă ca un grup să intoneze colinde moderne sau

¹¹ Petru Caraman, *Colindatul la români, slavi și alte popoare*, București, Editura Minerva, 1983, p. 25.

cântece. În schimb, manifestările cultural-artistice dedicate Crăciunului promovează nu numai actele tradiționale, ci și multe cântece cu tematică de iarnă, care nu au funcție ritualică. „Obiceiurile cele mai bine păstrate au rămas cele cu structuri complexe, aferente momentelor calendaristice sau familiale importante, ele fiind legate atât de viața socială tradițională, cât și de cea spirituală”¹², așa cum sunt tradițiile de Anul Nou. Printre cele mai vechi și bine conservate obiceiuri din seara Sfântului Vasile este plugușorul. Dacă pentru a umbla cu colinda este necesar a avea o vârstă pentru a putea intona cântecele, pentru umblatul cu plugușorul este suficient a da din clopoțel alături de ceilalți membri ai cetei și a ține pasul cu aceștia. Așadar, plugușoarele sunt constituite din copii de la cele mai fragede vârste. Unii ură individual, dar cei mai mulți constituie cete formate din doi, trei până la șase, șapte sau chiar mai mulți copii. Poezia plugușorului este acompaniată de sunetul clopoțelilor sau al zurgălăilor, care substituie talăngile boilor ce trag plugul la aratul câmpurilor. Acest obicei aduce în atenție ceea ce a fost „deprinderea principală a poporului nostru”¹³. Clopoțelul este accesoriul fără de care nu se poate desfășura actul folcloric. Orice grup sau copil „chiar și un singur băiat, de merge a ura, ia cu sine un clopoțel sau o talangă”¹⁴.

Plugușorul este o manifestare cu conținut agrar, care se lega în trecut de începutul anului nou agricol (1 martie), având „rădăcini adânci în istoria practicilor spirituale românești”¹⁵. La Cajvana, ca și în localitățile învecinate, termenul de plugușor este mai puțin utilizat; „copilașii spun că merg cu clopoțelul” în loc de plugușor, iar „datorită finalului textului constituit aproape întotdeauna din formule de felicitare, din urări, plugușorul (ca obicei) se mai numește ura și textul urătură”¹⁶. Textele destinate copiilor sunt de mică întindere și „reprezintă de cele mai multe ori o sinteză a celor pentru maturi”¹⁷.

Băieții cu vârste mai mari (13, 14 ani în sus) merg cu buhaiul – referire la boii care trag plugul, o variantă mai elaborată a plugușorului. Ceata actanților nu este alcătuită doar din urători, fiecare membru al grupului având un rol bine stabilit anterior actului. În mod obișnuit ceata este formată din trei, patru sau chiar cinci persoane de sex masculin. Urătorul este actantul cu cea mai mare importanță și necesită abilități oratorice, forță în voce și curaj, el este cel care poartă și clopotul în ritmul specific al urăturii. Restul membrilor are rol în acompanierea urătorului prin imitarea sunetelor specifice actului de a ara pământul, unul ține buhaiul și toarnă apă celui care trage buhaiul, pentru a imita răgetul boilor, iar altul pocnește din harapnic (bici) sau suflă în corn (de aici și denumirea actului tradițional).

Ritualul primirii colacului nu se mai practică astăzi decât în mod organizat, în cadrul manifestărilor culturale dedicate sărbătorilor de iarnă, deși majoritatea urăturilor conțin „urarea colacului” ce prezintă „elemente de glorie la adresa gazdei, pe tema recoltei îmbelșugate” sau trimiteri la „povestea nașterii colacului,

¹² Nicolae Cojocaru, *op. cit.*, p. 8.

¹³ S. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 22.

¹⁴ *Ibidem*, p. 28.

¹⁵ V. Adăscăliței, *Istoria unui obicei. Plugușorul*, Iași, Editura Junimea, 1987, pp. 8, 11.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 26, 27.

¹⁷ *Ibidem*, p. 97.

începând cu aratul câmpului de către gospodar, semănatul, seceratul, treieratul, măcinatul, facerea colacului de gospodină și, în sfârșit, dăruirea lui colindătorilor, adică până la momentul actual din datină pentru colindători”¹⁸.

Dintre toate datinile și obiceiurile de iarnă, jocurile cu măști sunt cele mai impresionante. Dintre jocurile cu măști zoomorfe, de actualitate au rămas „Jocul Caprei” și „Jocul Căiușilor”, cel din urmă fiind cel mai spectaculos datorită jocului executat de actanții costumați ca atare și coordonați în ritmul dansului de către un conducător. Din practicile magice de invocare a duhurilor protectoare s-a desprins obișnuința omului de a mima comportamentul animalelor. În centrul acestor jocuri cu măști stă dansul ritmic al personajelor zoomorfe. Jocul caprei, moartea, bocirea, învierea, vânzarea au fost la origine un ceremonial de cult. La Cajvana, „Jocul Caprei” este în varianta cu vânzare a animalului. Jocul are accente de pantomimă și umor realizate de vânzător (cioban), cumpărător (negustor) și personajele secundare, baba și moșneagul, rolul acestora fiind acela de a înveseli publicul. Dacă în alte localități ale Bucovinei „Jocul Caprei” presupune deghizarea mai multor tineri în capre, la Cajvana se întâlnește varianta cu un singur personaj-capră. Actantul este acoperit cu un covor tradițional înflorat din lână. Acesta este prins de capul caprei, confecționat din lemn și împodobit cu oglinzi, canafi (ciucuri), panglici colorate și zurgălăi. Capul este susținut de o tijă de lemn pe care coboară un șnur, prin a cărui tragere se pune în mișcare gura caprei. Jucătorul trebuie să aibă ureche muzicală și să exerseze cele două tipuri de bătăi ritmate din cadrul jocului, astfel încât nu oricine poate juca acest rol. Ciobanul (vânzătorul) este personajul care dirijează capra și intonează strigăturile pe ritmul clămpăniturilor. La un moment dat jocul este însoțit de acompaniament muzical, pe ritmul căruia persoana care poartă masca clămpănește din mecanismul de lemn al caprei în ritmul muzicii, acest clămpănit având ritmuri și intensități diferite ale bătăilor. „Jocul Caprei” s-a impus „îndelung și a reușit să estompeze alte manifestări similare, subordonându-le”¹⁹, însă astăzi acesta se joacă doar la serbările școlare sau în cadrul manifestărilor culturale organizate la Cajvana. Specificul textului poetic al jocurilor cu măști este dat de strigătură, care ne amintește de hora satului.

Teatrul popular haiducesc împărtășește aceeași situație cu „Jocul Caprei”. Se apreciază o slabă perpetuare în contemporaneitate a fenomenului, se organizează sporadic, doar în cadrul manifestărilor cultural-artistice, cu sprijinul instructorului ansamblului de dansuri populare din localitate, deoarece sunt foarte puțini cei care mai cunosc obiceiul în toată structura lui. La sfârșitul secolului al XIX-lea, teatrul popular a luat avânt în mai multe dintre localitățile rurale ale județului Suceava, printre care și Cajvana. Personajul principal al bandelor de haiduci este Iancu Jianu, o figură reală din istorie, un haiduc oltean care a trăit între anii 1787 și 1842. Piesele cu haiduci ca Bujor, Codrean, Gruia au pornit de la banda lui Jianu și renumele acestuia. Piesele teatrului popular sunt în versuri, nu au acte, scene sau tablouri, acțiunile sunt abia schițate, sunt reprezentate de scurte dialoguri.

¹⁸ Petru Caraman, *op. cit.*, pp. 94, 96.

¹⁹ V. Adăscăliței, *Teatrul folcloric din județele Bacău și Neamț*, Bacău, Casa Județeană de Creație Populară, 1968, p. 11.

În cercetările efectuate pentru realizarea lucrării de disertație, cercetări desfășurate și în satele învecinate, respondenții declarau că au adus banda în sat de la Cajvana, făcând referire la banda lui Bujor. Astăzi textul nu mai este cunoscut căjvănenilor, s-au transmis doar banda lui Jianu și banda lui Gruia.

Drama religioasă „Irozii”, cunoscută și ca dramă istorică, este jucată în manifestările artistice contemporane datorită spectaculozității actului, mișcării scenice, dar și fastuozității costumelor. Există numeroase variante ale acestei piese de teatru popular, fiecare localitate având propria versiune de text și costume. Această piesă este cea mai veche și a fost jucată pe teritoriul întregii țări. În Bucovina se găsesc cele mai frumoase texte ale piesei „Irozii” și aici putem observa procesul transformării ei. Costumația joacă un rol important, actorii acordă atenție aparte acesteia, ea trebuie să fie deosebit de frumoasă, foarte încărcată și cât mai strălucitoare. La Cajvana costumația irozilor este o fuziune dintre costumul popular și cel militar. Pe poalele costumului tradițional sunt cusute circular panglici colorate, franjuri și fluturi (mărgele sub formă de discuri strălucitoare), iar pe umeri epoleți cu franjuri roșii. Pe piept și pe spate sunt cusute, de pe un umăr pe celălalt, șiraguri de mărgele colorate; în picioare se poartă cizme negre, de care este atașat, în partea exterioară, câte un canaf roșu cu fir; pe sub mărgele au două chingi înflorate tot cu mărgele, legate în cruce; la brâu sunt încinși cu o curea lată cu mărgele, iar pe cap poartă căciulă neagră de miel, ornamentată cu veșcă (un cilindru de carton îmbrăcat în pânză și cusut cu mărgele, care are prins în partea din față un mănunchi de pene de păun). La Cajvana a rămas doar o urmă a acestei piese, varianta de aici neavând text, ci doar jocul popular pe fond muzical (Bătrâneasca).

„Mascații” în cete bărbățești este un act etnografic care aduce suficiente argumente dezideratului cu privire la durabilitatea moștenirii spirituale, prezentând elemente specifice la Cajvana față de restul zonelor din Bucovina, fiind o manifestare zgomotoasă datorată zecilor de talângi legate de trupul actanților. Acest obicei reprezintă o refulare a energiilor negative acumulate pe parcursul anului care tocmai se încheie. Cercetările de teren demonstrează prezența interesului pentru acest obicei, care a reușit să răzbată peste încercările fostului regim sau, mai nou, peste restricțiile pandemice, a rezistat și a fost promovat în vremuri de globalizare și dezvoltare tehnologică.

Zona Cajvana se individualizează de localitățile învecinate prin această manifestare personală a plugușorului. Cetele de feciori ură pe la casele fetelor, acoperiți cu măști ce imită moșnegi sau draci, măști confecționate din blană de oaie, acest obicei căpătând o nouă denumire de la oamenii de folclor ai vremii, care îi spun „Dracul Alb” datorită faptului că urâții sunt făcuți din blană albă. Tinerii mascați care ură pe la casele fetelor sunt poftiți în casă pentru a fi răsplătiți, însă dacă nu sunt recunoscuți după gesturi sau voce, nu vor să se demaște și stau cu masca pe față. Din această cauză aceștia recurg la gesturi mai puțin agreeate de gazde – știind că nu sunt recunoscuți, fac diverse stricăciuni și deranj în casă, urme ale descolindatului de odinioară.

Seara Anului Nou este dedicată atât tinerilor, cât mai ales adulților (femei, bărbați), care ură pe la casele apropiaților, apoi îi iau „în cârdășie”, formând cete

tot mai numeroase până în zorii zilei. Asemenea nopților de Crăciun, se practică ritualul servirii cu prăjituri, cozonac, băuturi și chiar bucate. Trebuie menționat că în ultima perioadă realizarea costumului nu se mai exercită cu aceeași rigoare, actanții întrebunțând țesături și materiale noi ca celofan, polimer și alte tipuri de materiale sintetice.

Boboteaza, ca ultim segment al sărbătorilor de iarnă, determină înfăptuirea unor acte de reînnoire a timpului. Aghiasma, busuiocul, paiele sfințite, ritualurile de prevestire a vremii, fertilizare și alungare a duhurilor rele preced această importantă sărbătoare. În ajunul Bobotezei se sfințește casa printr-un ritual de invocare a belșugului și de purificare. Se consideră că dacă cineva nu primește preotul pentru a sfinți gospodăria este semn de nenorocire tot anul. Prezența preotului în casă este semn de purificare și de noroc. La casele unde sunt fete, preotul se așază pe pat sau pe scaun, „ca să stea cloștele pe ouă și pețitorii la fete”. În ziua Bobotezei, se stropește cu apa sfințită casa și gospodăria, animalele și grădina, dar și mormintele celor adormiți, cu scopul de a alunga duhurile necurate, ca să fie un an cu spor și roade bogate. Aghiasma se păstrează cu mare grijă pentru a fi folosită în ritualuri de descântare și de dezlegare sau băută de leac ori pentru răni. Gerul Bobotezei este un element ce prevestește vremea și belșugul din noul an. Din această zi se instalează interdicția de a se spăla rufe timp de șapte zile, cât se consideră că toată apa e aghiasmă și ar fi mare păcat să o folosești la spălat. Această sărbătoare conține o paletă largă de simboluri. „În tradiția populară, acestei sărbători creștine i s-au încorporat multe elemente ale unor rituri ancestrale de fertilitate, de purificare, de cinstire a apei și a focului”²⁰.

Pentru comunitatea românească, implicit și pentru cea din Cajvana, cele trei mari sărbători – Crăciunul, Anul Nou și Boboteaza sunt repere fundamentale pentru existența comunității, făcând trecerea din vechiul an în noul an. În societatea căjvăneană actuală fiecare anotimp este însoțit de ritualuri pentru belșug și fertilitate, ritualuri ce implică întreaga comunitate, formând un adevărat calendar popular. Însă „europenizarea sfârșitului de secol a adus o înstrăinare mai accentuată în domeniu. În această situație, supraviețuirile din fondul mai vechi s-au restrâns doar la zonele mai înzestrate, unde există încă un repertoriu în circulație, în alte locuri acesta s-a redus până la dispariție”²¹.

Zona investigată se face remarcată prin existența unor acte etnoculturale specifice arealului, prin promovarea tradiției și prin transmiterea lor generațiilor următoare, generații numeroase de copii, școala din Cajvana având cel mai mare număr de elevi din județ în anul 2022. Studiul nostru are ca scop culegerea celor mai semnificative date, analizarea și prelucrarea acestora și a elementelor etnografice din Cajvana: structuri ceremoniale, simboluri, superstiții, având ca principal obiectiv scoaterea în evidență a dezvoltării etnoculturale a acestei comunități observată și studiată în procesul înnoirii și evoluției către urbanizare.

²⁰ Ivan Evseev, *Enciclopedia simbolurilor și semnelor culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1999, p. 64.

²¹ Nicolae Cojocaru, *op. cit.*, p. 8.

Bibliografie

1. Adăscăliței, V., *Teatru folcloric din județele Bacău și Neamț*, Bacău, Casa Județeană de Creație Populară, 1968.
2. Idem, *Istoria unui obicei. Plugușorul*, Iași, Editura Junimea, 1987.
3. Băieșu, Nicolae, *Obiceiurile și folclorul sărbătorilor de iarnă*, partea I, Chișinău, Tipografia Centrală, 2014.
4. Caraman, Petru, *Colindatul la români, slavi și alte popoare*, București, Editura Minerva, 1983.
5. Cojocaru, Nicolae, *Istoria tradițiilor și obiceiurilor la români*, București, Editura Etnologică, 2012.
6. Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, București, Editura Humanitas, 2017.
7. Evseev, Ivan, *Enciclopedia simbolurilor și semnelor culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1999.
8. Jula, N., Mănăstireanu, V., *Tradiții și obiceiuri românești – Anul Nou în Moldova și Bucovina*, București, Editura pentru Literatură, 1968.
9. Marian, S. Fl., *Sărbătorile la români*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994.
10. Pamfile, Tudor, *Sărbătorile la români*, București, Editura Saeculum I. O., 1997.
11. Pop, Mihai, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, Editura Univers, 1999.